

Харківський національний медичний університет
Наукова бібліотека

Марзєєв Олександр Микитович

(1883–1956)

**140 років з дня народження доктора медицини,
професора, дійсного члена АМН СРСР,
заслуженого діяча науки УРСР, засновника
і керівника кафедри комунальної гігієни
Харківського медичного інституту**

Майбутній видатний вчений-гігієніст, епідеміолог
Олександр Микитович Марзєєв народився
6 квітня 1883 р. в селі Гордєєвка Балахінського повіту
Нижньогородської губернії в бідній селянській родині.
Коли йому виповнилось 7 років, померла мати, у 9 — батько

У 1899 р. після успішного закінчення Клинського училища
юнак вступає до Московського вчительського інституту,
який закінчує екстерном

У 1904 р. Олександр Марзєєв вступає до медичного факультету
Московського університету, який закінчує у 1911 р.
Подальша діяльність лікаря протягом 47 років
пройшла в Україні, з них 20 — в Харкові

*Студент медичного університету
Московського університету (1907)*

Працюючи в земстві, Олександр Микитович публікує свої перші наукові роботи, присвячені ліквідації холерної епідемії в Бахмутському і туберкульозу у Верхньодніпровському повітах Катеринославської губернії

Молодого фахівця обрано на посаду земського санітарного лікаря Верхньодніпровського повіту Катеринославської губернії (нині Дніпропетровська область)

Будівля санепідстанції у Верхньодніпровському повіті, де О.М. Марзеєв розпочав діяльність санітарного лікаря

Майбутній вчений-гігієніст проводить роботу з організації лікарсько-продовольчих пунктів для сільськогосподарських працівників, будівництва водопроводів, сільських лікарень, дитячих ясел тощо. Бере активну участь у роботі XII Пироговського з'їзду (1913)

У 1914 р. Олександр Микитович робить доповідь «Про санітарні піклування» на губернському з'їзді земських лікарів, де пропагує санітарні знання серед населення. Публікує роботу «Про читання для народу з медицини»

У період Першої світової війни (1914–1918) О.М. Марзеєв пройшов шлях від військового лікаря до головного санітарного лікаря Румунського фронту

Під час військової служби на посаді санітарного лікаря (1916)

Після демобілізації Олександр Микитович повертається до України. У 1918–1921 рр. працює санітарним лікарем Маріупольського повіту (нині місто Маріуполь)

У 1922–1934 рр. О.М. Марзеєв очолює санітарно-епідеміологічний відділ Народного комісаріату охорони здоров'я УРСР (Харків). Вчений є одним з перших організаторів і керівників санітарно-епідеміологічної служби України

В цей період діяльності Олександр Микитович приділяє значну увагу боротьбі з епідеміями і розвитку санітарної справи

На відпочинку під час санітарно-епідеміологічного розслідування випадків висипного тифу

З ініціативи О.М. Марзєєва вперше в Україні почалась масова імунізація проти дифтерії. Методику імунізації Олександр Микитович запозичив в американській медичній школі під час відвідин США в складі делегації Ліги Націй (1923). Цій проблемі він присвячує численні публікації й виступи перед громадськістю

Вчений є ініціатором створення санітарно-епідеміологічних станцій (СЕС). У 1927 р. перші санітарні станції організовано в Україні

О.М. Марзєєв завідує кафедрою гігієни Українського інституту удосконалення лікарів в Харкові (1930–1941)

За ініціативою Олександра Микитовича створено Український науково-дослідний інститут комунальної гігієни в Харкові, який він очолює (1931–1941)

У 1933 р. О.М. Марзєєв засновує та очолює кафедру комунальної гігієни Харківського медичного інституту (нині Харківський національний медичний університет), якою керує до 1941 р.

Співробітниками кафедри комунальної гігієни на чолі з Олександром Микитовичем проводяться наукові дослідження з вивчення санітарного стану міст і сіл, природних факторів, розроблялись гігієнічні принципи і норми будівництва

А.М.Марзєєв, Б.А.Асташатурян, П.Н.Маликов, В.М.Жаботинский, А.Н.Розов.

*Зі співробітниками
Інституту комунальної
гігієни*

*У часи завідування О.М. Марзєєва
кафедра комунальної гігієни розміщувалась
при Інституті комунальної гігієни (вул. Пушкінська, 14)*

За видатні заслуги у галузі науки О.М. Марзєєву присвоєно звання
Заслуженого діяча науки УРСР (1935)

У 1940 р. Олександра Микитовича затверджено во вченому званні професора

У 1941–1944 рр. він науковий керівник і завідувач санітарно-гігієнічного відділу
Казахського інституту епідеміології і мікробіології, завідувач кафедри
епідеміології Алма-Атинського медичного інституту

У 1944–1956 рр. — директор Українського науково-
дослідного інституту комунальної гігієни (після Другої
світової війни заклад з Харкова переведено до Києва),
завідуючий кафедрою комунальної гігієни Київського
державного інституту удосконалення лікарів (до 1946)
та Київського медичного інституту (до 1956)

У 1944 р. створено Академію медичних наук СРСР.
Професора обрано її дійсним членом

В повоєнний час колектив кафедри гігієни під керівництвом Олександра Микитовича працює над проблемами гігієнічних умов відновлення зруйнованих міст і сільських населених пунктів в Україні

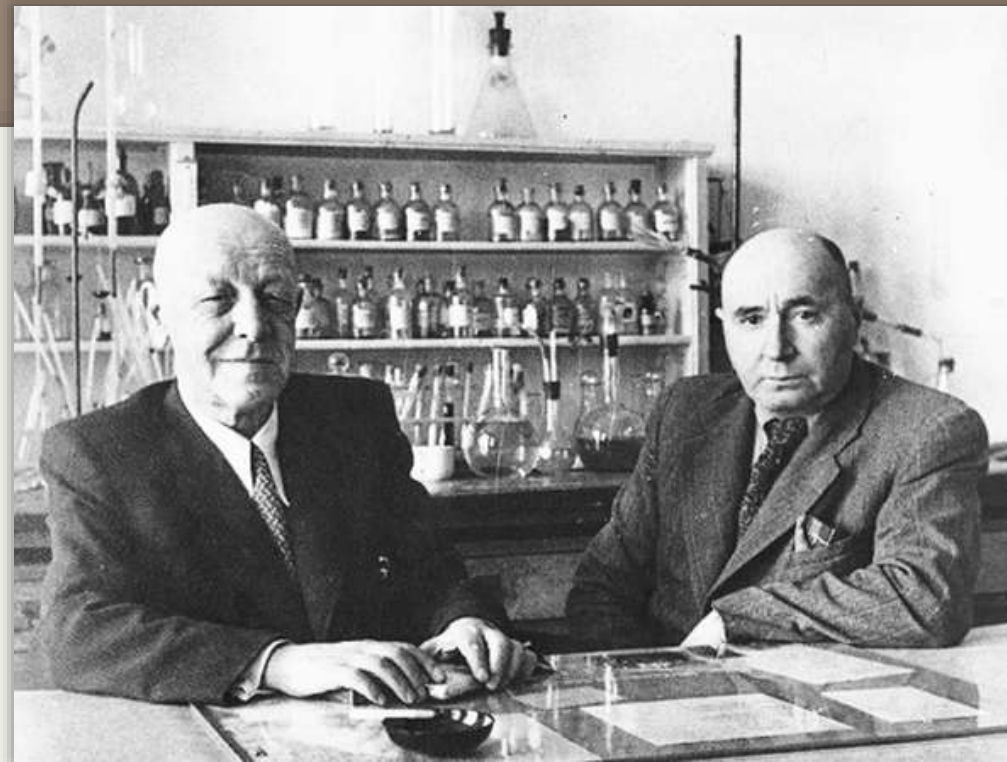
Академік О.М. Марзеєв є автором першого в країні підручника «Комунальна гігієна» для студентів санітарно-гігієнічних факультетів медичних інститутів, який вийшов друком у 1951 р.

Підручник витримав 3 перевидання (1968, 1971, 1979) та став настільною книгою не лише для студентів, а й для практичних санітарних лікарів. Його перекладено російською, польською та китайською мовами

*О.М. Марзеєв зі співробітниками
кафедри комунальної гігієни КМІ (1953)*

У Харківському медичному інституті, а також у Київському інституті гігієни та медичної екології Олександр Микитович заснував наукову школу, яку очолили його учні, видатні вчені-гігієністи – професор Василь Михайлович Жаботинський та член-кореспондент АМН СРСР, професор Денис Миколайович Калюжний

О.М. Марзеєв з Д.М. Калюжним та В.М. Жаботинським (1953)

Наукові дослідження вченого присвячені організації санітарної справи, гігієні сільського житлового будівництва, води та водопостачання населених місць, стану очистки стічних вод, гігієнічним проблемам розвитку Донбасу тощо. Першим в країні О.М. Марзєєв розпочав вивчення забруднення атмосфери повітря

Професор є автором 19 підручників і понад 180 наукових праць з різноманітних проблем комунальної гігієни

О.М.Марзєєв — засновник і багаторічний редактор щомісячного журналу «Профілактична медицина», член редакційної колегії журналів «Гігієна та санітарія», «Лікарська справа» та ін.

Протягом багатьох років Олександр Микитович — ініціатор і організатор з'їздів гігієністів, епідеміологів, мікробіологів та інфекціоністів. Він очолював Українське наукове товариство гігієністів, був членом президії та головою гігієнічної комісії Вченої ради Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства комунального господарства України та Управління у справах архітектури при Раді Міністрів України

Видатного вченого-гігієніста нагороджено 2 орденами Леніна — найвища нагорода СРСР, орденами Трудового Червоного Прапора та «Знак Пошани», багатьма медалями

*Академік доповідає на об'єднаному засіданні наукової сесії
Українського інституту комунальної гігієни (1953)*

Олександр Микитович Марзєєв помер 1 лютого 1956 р., похований в Києві на Лук'янівському цвинтарі

У 1967 р. ім'я академіка присвоєно Українському НДІ загальної та комунальної гігієни МОЗ України (нині ДУ «Інститут громадського здоров'я ім. О.М. Марзєєва НАМН України»)

У 2001 р. перед будівлею Інституту встановлено пам'ятник його фундатору, засновнику санітарно-епідеміологічної служби країни

«А все ж таки майбутнє належить гігієні ...»,
– слова академіка О.М. Марзєєва надихають його послідовників продовжувати служіння санітарно-гігієнічній справі, охороні здоров'я населення України

**Праці О.М. Марзєєва
та література про нього
з фондів Наукової бібліотеки
Харківського національного
медичного університету**

61(092)(08) М

Олександр Микитович Марзєєв // Скарбниця харківської медицини. Постаті : біографічний довідник / за заг. ред. В. М. Лісового. – Харків : ХНМУ, 2015. – С. 72. – Режим доступу:

<http://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/16215>

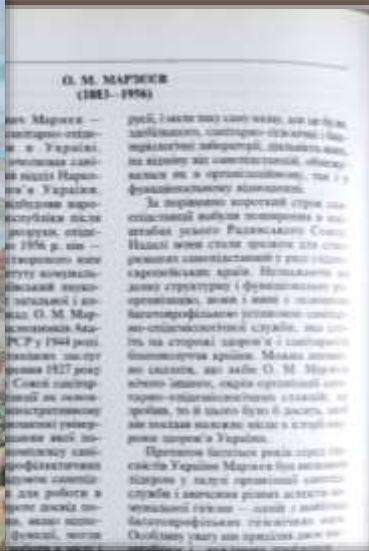

61(09) В

Завгородний І. В.

Академик Александр Никитович Марзеев — выдающийся советский врач-гигиенист / И. В. Завгородний, Д. П. Перцев // Вірні клятві Гіппократа: розповіді про тих, хто є взірцем для прийдешніх поколінь лікарів / за ред.: В. М. Лісового, В. А. Капустника, Ж. М. Перцевої ; Харківський національний медичний університет. – Харків : ХНМУ, 2020. – С. 344-346. – Режим доступу:

<http://repo.knmu.edu.ua/handle/123456789/28094>

61(09) Г

Грандо О. О. М. Марзеев // Подорож у минуле медицини / О. Грандо. — Київ : Тріумф, 1995. — С. 126-132.

61(092) Т

Трахтенберг И. М. Александр Марзеев — подвижник и гигиенист от бога // Слово об alma mater, её выпускниках, учителях и мудрых предшественниках : очерки, эссе, из записных книжек и заметок на полях / И. М. Трахтенберг. — Киев : Авиценна, 2006. — С. 114-115.

61(092) Ш

Шандала М. Г.

О. М. Марзеєв / М. Г. Шандала. – Київ : Здоров'я, 1976. – 53 с.

61(071)(063)
0-64

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ
СТУДЕНТІВ З РІЗНИМИ КВАЛІФІКАЦІЙНИМИ
РІВНЯМИ ПІДГОТОВКИ В ХНМУ

МАТЕРІАЛИ
XLVII НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Харків
2013

61(071)(063) О

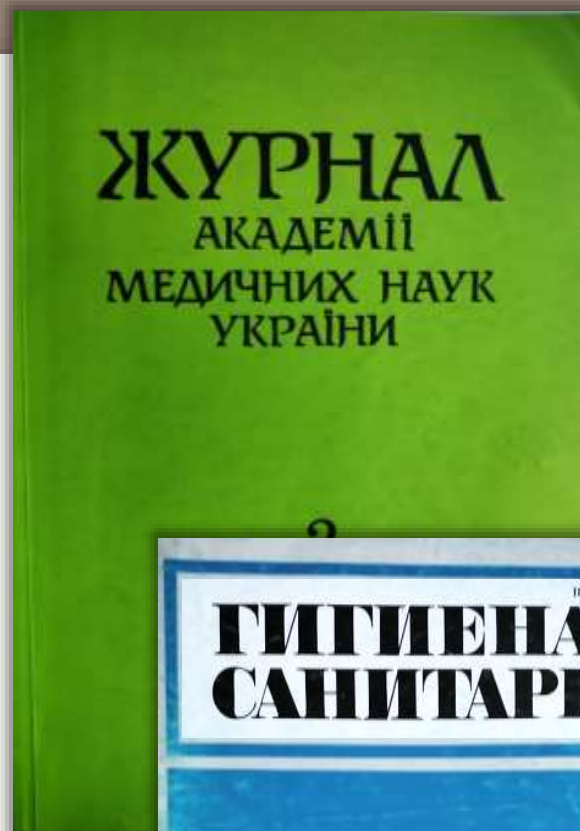
Спогади про видатного вченого-гігієніста О. М. Марзеєва / І. В. Завгородній [та ін.] // Організація навчального процесу студентів з різними кваліфікаційними рівнями підготовки в ХНМУ : матеріали XLVII навчально-методичної конференції (27 листопада 2013 року м. Харків) / Міністерство охорони здоров'я України, Харківський національний медичний університет. – Харків, 2013. – С. 227-230.

Шандала М. Г.
Александр Никитич Марзеев : к 100-летию со дня рождения
/ М. Г. Шандала // Врачебное дело. — 1983. — № 5. — С. 119-121.

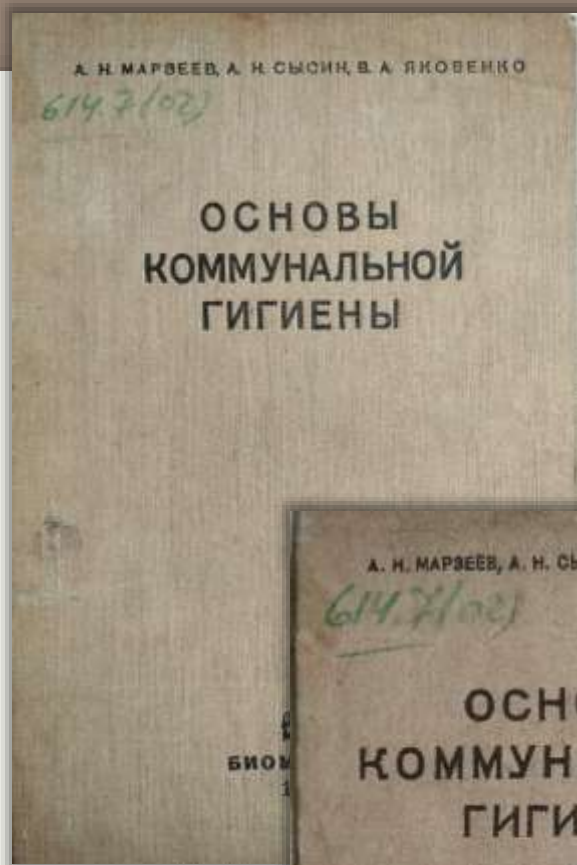

Савіна Р. В.
Земський санітарний лікар Катеринославської
губернії (до 120-річчя від дня народження
О. М. Марзєєва / Р. В. Савіна // Медичні
перспективи. — 2003. — Т. 8, № 1. — С. 146-149.

Сердюк А. М.
Видатний організатор санітарної справи в Україні
(до 120-річчя від дня народження академіка
О. М. Марзеєва / А. М. Сердюк, Р. В. Савіна // Журнал
АМН України. — 2003. — Т. 9, № 2. — С. 392-404.

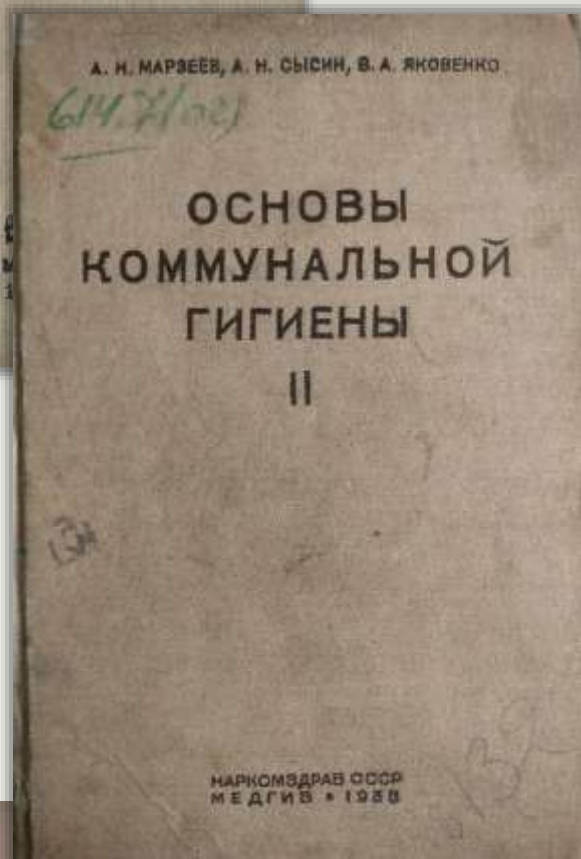
Шандала М. Г.
Выдающийся отечественный ученый-гигиенист
А. Н. Марзеев / М. Г. Шандала, А. И. Сердюк, Р. В. Савина
// Гигиена и санитария. — 2004. — № 1. — С. 70-72.

614.7(02) М

Марзеев А. Н.

Основы коммунальной гигиены : в 2 т. Т. 1 / А. Н. Марзеев, А. Н. Сысин, В. А. Яковенко. — Москва ; Ленинград : Биомедгиз, 1936. — 492 с.

614.7(02) М

Марзеев А. Н.

Основы коммунальной гигиены : в 2 т. Т. 2 / А. Н. Марзеев, А. Н. Сысин, В. А. Яковенко. — Москва ; Ленинград : Медгиз, 1938. — 628 с.

613(02) М

Марзеев А. Н.

Учебник гигиены / А. Н. Марзеев ; под ред. А. Н. Марзеева.
– Москва : Медгиз, 1940. – 236 с.

613(02) М

Марзеев А. Н.

Учебник гигиены / А. Н. Марзеев. — Москва : Медгиз, 1948. — 271 с.

614.7(02) М

Марзеев А. Н.

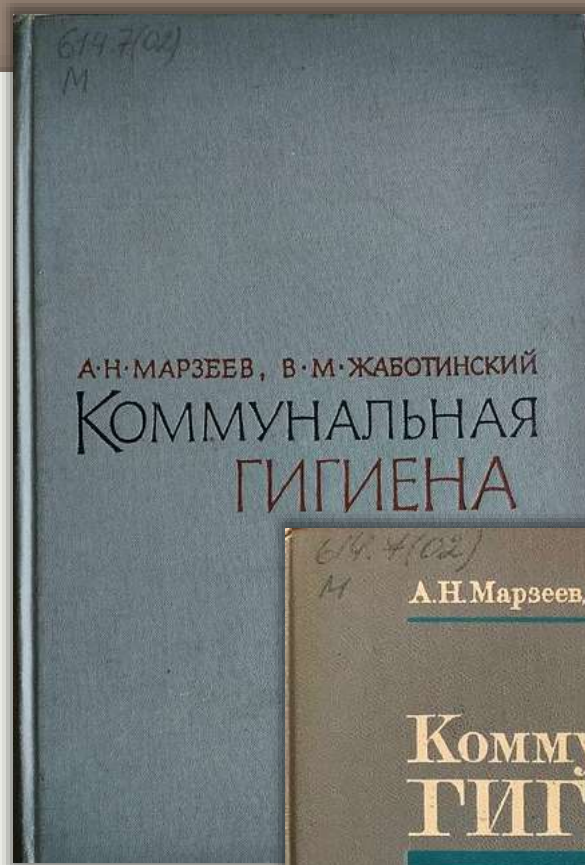
Коммунальная гигиена : учебник для высших медицинских учебных заведений / А. Н. Марзеев. — Москва : Медгиз, 1951. — 620 с.

614.7(02) М

Марзеев А. Н.

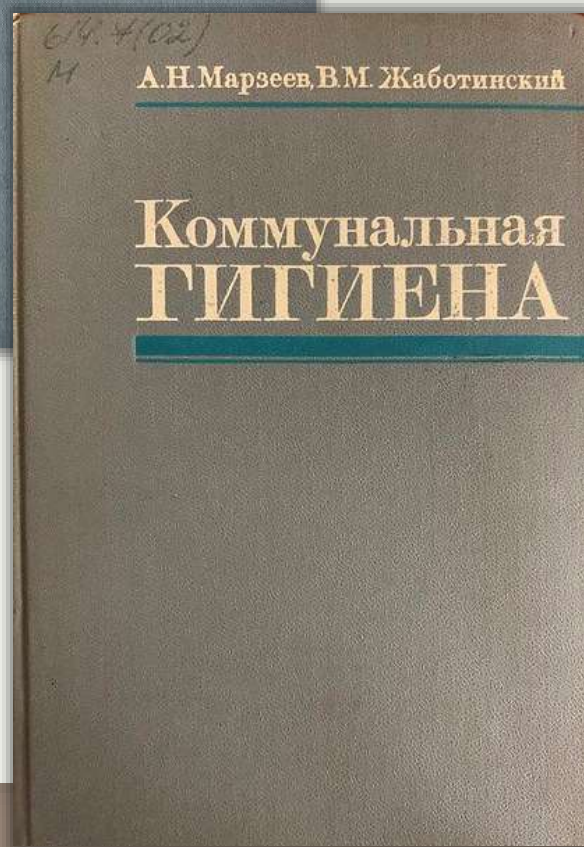
Коммунальная гигиена / А. Н. Марзеев. — 2-е доп. и испр. изд-е. — Москва : Медгиз, 1958. — 555 с.

614.7(02) М

Марзеев А. Н.

Коммунальная гигиена / А. Н. Марзеев, В. М. Жаботинский.
— 3-е перераб. изд-е. — Москва : Медицина, 1968. — 519 с.

614.7(02) М

Марзеев А. Н.

Коммунальная гигиена / А. Н. Марзеев, В. М.
Жаботинский. — изд-е 4-е, перераб. и доп. — Москва :
Медицина, 1979. — 576 с.

61(061) М

Марзеев А. Н.

Двадцать лет научно-исследовательской и научно-практической деятельности Украинского института коммунальной гигиены (1931-1951) / А. Н. Марзеев. — Киев : Госмедиздат УССР, 1953. — С. 42.

610.204(09) М

Марзеев А. Н.

Записки санитарного врача / А. Н. Марзеев. — Киев : Здоров'я, 1965. — 175 с.

Підготували:
Л.В. Скрипченко
В.В. Віскова
© НБ ХНМУ, 2023